

УДК 111.852:165.614

Оксана Сарнавська

СИНЕСТЕТИЧНІСТЬ ВИМІРІВ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглянуто зміст, особливості, характерні ознаки сучасного мистецтва. Проаналізовано вагомі естетичні зміни мистецтва початку третього тисячоліття у зв'язку із впливом технологічної цивілізації, а саме: утворення нової естетичної чуттєвості, художньої мови, художнього простору, а також нових видів мистецтва. Досліджено ознаки сучасного естетичного досвіду – віртуалістики через вивчення особливого чуттєвого (візуально-аудіо-гаптичного) сприйнятого серидовища та особливої ролі в ньому синестезії.

Ключові слова: естетика, мистецтво, естетична віртуальна реальність, синестетичність, віртуалістика, естетична чуттєвість.

O. Sarnavska. Synesthetic contemporary art

The article deals with content, features and characteristics of contemporary art. Significant aesthetic changes of the beginning of third millennium art were analyzed due to the influence of technological civilization, namely the formation of a new artistic language, art space, and new forms of art. Detailed attention is paid to the peculiarities of the field of visual arts and penetration of visuality in the creative arts.

Mechanisms and principles of aesthetic virtual reality through the study of the interaction characteristics of the individual sensibility and computer technology.

Features of modern aesthetic experience such as virtualistics through the study of specific sensory (visual – audio – haptic) of perceived environment and the special role of synesthesia in it were investigated.

The article deals with the tradition of the growing role of enhanced sensitivity from modern to postmodern art with a positive impact on the arts in general and the particular feature.

Were found specific aesthetic interactions of synaesthesia in video art, internet art and virtual arts. Outlined ways of modern art from the influence of enhanced sensitivity to its formation.

Analyzed the negative effects of synaesthesia involvement in contemporary art – practices.

Key words: aesthetics, art, aesthetic virtual reality, synesthesia, virtualistics, aesthetic sensibility.

O. Сарнавская. Синестетичность измерений современного искусства

В статье рассмотрено содержание, особенности, характерные черты современного искусства. Проанализированы важные эстетические изменения искусства начала третьего тысячелетия в связи с влиянием на него технологий, а именно создание новой эстетической чувственности, художественного языка, художественного пространства, а также новых видов искусств. Исследованы особенности современного эстетического опыта виртуалістики через изучение особенного чувственного (візуально-аудіо-гаптического) восприятия среды и особенной роли в нем синестезии.

Ключевые слова: эстетика, искусство, эстетическая виртуальная реальность, синестетичность, виртуалістика, эстетическая чувственность.

Вивчення естетичної проблематики та закономірне розширення її меж пов'язані з глибоким осмисленням сучасних питань, а також віднаходження у цих питаннях нових вимірів та зрізів, викликаних ситуацією постмодерну. У новітніх умовах постає питання про реструктуризацію предметного поля естетики. "Естетичний бум" (В. Вельш), що відбувся у ХХ ст., розширив межі дисциплінарного простору традиційної естетики. Інтерес науковців до теми нової естетичної чуттєвості, нової естетичної реальності збігається з напрямом розвитку сучасної естетики, культурології, мистецтвознавства.

Сьогодні особливо гостро ставить проблему людини, її буття, світовідношення, світорозуміння, формування її як особистості та індивідуальності. Плюралізм світогляду сучасної людини та багатовекторність культури потребують розвитку її чуттєвості, здібностей та детермінації людського прагнення до вдосконалення.

У руслі порушеної проблеми питання синестетичності вимірів сучасного мистецтва розглядається як складний та багатовекторний процес, оскільки його аналіз опирається на загальнотеоретичну базу естетики, класичні підходи, розроблені в її межах, та є відкритим новим постмодерним тенденціям, що виявляються у спрямуванні сучасного естетичного знання на концептуальний плюралізм. Традиційна естетика, намагаючись проаналізувати закономірності естетичного освоєння людиною дійсності, в культурно-історичних умовах сьогодні знаходить відповіді на питання, зумовлені глибиною естетичних чуттєвих реакцій сучасної людини з позицій діалогічності та толерантності.

Феномен сучасного мистецтва досить добре відчувається на рівні свідомості, але він настільки складний, багатогранний і незавершений, що всі спроби його дослідження є важливими й актуальними, адже дозволяють намітити головні тенденції, напрями та вектори динаміки його розвитку. Сьогодні не-

має єдності у визначенні та осмисленні самого поняття “сучасне мистецтво”, тому що воно сформоване класичною естетикою, а для посткласичної естетики більш затребуваними стають зовсім інші поняття: “арт-практика”, “арт-проект”, “артефакт”. У цій площині з’являються й принципово нові події, а саме виникнення енвайронментів (особливий художній простір), розвиток нового жанру – акцій (хеппенінгів, перформансів, флеш-мобів) – деяких напівтеатралізованих, іноді абсурдних дійств. Кожне із зазначених явищ носить загальний синестетичний характер, адже сьогодні не залишається будь-якої, навіть найменшої естетичної події чи явища, де б не залучалися у їх створенні та сприйнятті усі види відчуттів, тому що одним із головних завдань сучасного мистецтва залишаються завдання викликати інтерес, зацікавлення, нехай навіть через афект, емоційний стрес, шок. Проте постійне залучення у структуру твору мистецтва і структурі психіки реципієнта усіх органів чуття (сьогодні вже і через 3D-, 5D-технології) викликають розхитування порогів чутливості, що, з фізіологічної й психологічної точки зору, не є корисним та й не збагачує чуттєвий досвід.

Французький естетик-постмодерніст Ж. Бодріяр у статті “Естетика ілюзій, естетика втрати ілюзій” сучасне синестетичне мистецтво характеризує з погляду втрати тонких нюансів чутливості сприйняття та чуттєвості. З одного боку, завдяки технічності межі естетичної чутливості розширюється, проте автор констатує, що сучасне мистецтво втрачає особливу споглядальність, символічність та глибину. Так, Ж. Бодріяр, аналізуючи кіномистецтво, пише, що воно “втратило особливу здатність зачаровувати, породжувати ілюзії, адже все занурене в гіпертехнічність, гіперрефективність, гіпернаочність, жодних білих плям, жодних натяків, жодної тиші” [1, с. 3]. А це, на думку французького постмодерніста, обов’язково призведе до поверхневості, самоочевидності артефакта, втоми від перенасичення, і, нарешті, до панування симулякру мистецтва, культури і буття загалом.

Думку Ж. Бодріяра підтримує та розвиває український дослідник естетики В. Личковах. Сучасне мистецтво він розглядає крізь призму технологізації мистецтва, яка створює “люмпенську видовищність”, відому ще за часів Стародавнього Риму. В. Личковах констатує у сучасній культурі загальну втрату свідченості, справжності та внутрішньої трансцендентності, й однією з причин цього явища називає те, що масове мистецтво через залучення всіх органів чуття, через розширення загальної чуттєвості, через синестетичність видів мистецтва із поміж усіх своїх функцій в першу чергу зосередилося на реалізації лише розважальної та комерційної, тому споглядач мистецтва через постійне перебування в стані збудження втрачає вимогливість, вибірковість та вдумливість, перетворюючись часто на споживача. “Парадокс полягає у тому, що інтимне, часто домашнє за своєю природою сприйняття сучасного аудіовізуального мистецтва через засоби масової інформації та комунікації веде за собою клішованість художнього сприйняття” [3, с. 3].

Іншою важливою ознакою синестетичності сучасного мистецтва є гранична розмитість меж видів класичного мистецтва, зокрема, чистої літератури, живопису, або ж музики вже не залишається, адже ми сьогодні стаємо свідками активного впровадження інтертексту, гіпертексту, відеоряду та кінотексту. Сучасна тенденція переважання в постмодерні мистецтв синестез-систем врахувала ідею розширення сенсорних здібностей особистості за допомогою нових методів побудови художньої композиції (симультанізм, кінтезізм), впровадження в художні твори таких тем та образів, які спрямовані на екстерорецептивність та інтерорецептивність відчуттів й загалом на розвиток здібності людини розширено сприймати мистецтво та світ. Дослідники постмодерністської естетики Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі писали про те, що народжується новий тип естетичної чуттєвості – постмодерністської чуттєвості, у якій головним для людини стає не процес розуміння мистецтва та переживання його як співтворчості, а користування мистецтвом як механізмом, експериментування з ним, тому й дослідження питання чуттєвості змінюється кардинально. З’являється поняття “нова чуттєвість” – втрата реальності відчуттів та сприймань, набуття чуттєвості характеру гри та умовності. Така чуттєвість характерна для філософії постмодернізму та культури постмодерну в цілому – парадигмальна настанова на сприйняття світу як хаосу [2, с. 32].

Означена настанова є концептуальним оформленням, результатом рефлексивного осмислення глибинних орієнтацій культури постмодерну, що програмно релятивізувала практично всі свої компоненти: технологію, політику, науку, філософію, усі види мистецтва, склад повсякденності, стиль мислення, комунікаційні стратегії – тобто “сам стиль життя” (Х. Фостер). Постмодерністський стан стає характерним і молодіжній музичній культурі, і підлітковій поведінковій субкультурі (Б. Сمارт, Ш. Уайтач). Дослідження Р. Гелдера, С. Форатона показали, що постмодерністський стан характеризує сьогодні етнографію, історію, соціологію. Таким чином, за оцінкою В. Вельша, конгруенція постмодерністських феноменів як у різних видах мистецтва, так і у громадських феноменах – від економіки і до політики і, щобільше, – у наукових теоріях і філософських рефлексіях, є очевидною. Однак важливо, що “постмодерн” – епоха не стільки в розвитку соціальної реальності, скільки, на думку З. Баумана, А. Хеллера, Ф. Фехера, в еволюції осмислення останньої.

Бачення світу крізь призму постмодерністської чуттєвості знаходить себе перш за все в таких сферах концептуалізації, як мистецтвознавство, естетика, культурологія, філософія. Основною ознакою

для дослідників у інтерпретації світу є відмова від ідеї цілісності, ієрархічної структури, центрованості та гармонійної впорядкованості світу: “ми живемо без спеціальних розміток і вказаних координат у міріадах загублених подій” (М. Фуко).

Культура постмодерну, як зазначав В. Вельш, “незворотно плюралістична”. Настанова на сприйняття світу крізь призму постмодерністської чуттєвості проявляє себе також у рефлексивно усвідомленому постмодерністською культурою феномені “зворотної апокаліптичності”. На думку автора, в культурі постмодернізму “передчуття майбутнього, катастрофічного чи ж рятівного, змінилося відчуттями кінця” [4, с. 317]. У цій системі координат поняття хаосу оцінюється як фундаментальне для категоріальної системи постмодерністської філософії.

Іншим цікавим підходом в осмисленні синестетичних вимірів сучасного мистецтва та ролі у його формуванні нової естетичної чуттєвості є теорія складки, яку проаналізували у своїх творах У. Еко, Г. Хакен, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, Р. Інгарден. У сучасній філософсько-естетичній літературі складка постає як “значимий термінологічний засіб фрагментарного, конструктивного подолання і подальшої парадигмальної розробки філософії Іншого” [2, с. 49]. Складка означає подвоєння смислів, проникнення одних смислів у інші, розширення загального смислового поля. Мистецтво як відкрита, складна, нелінійна система, функціонує в середині таких самих синергійних систем, як культура, суспільство, обмінюється, збагачується здобутками, насичується новими досягненнями, зрештою, продукує міжвидові контакти, створює синестетичне міжвидове поле. Взаємодія різних, з точки зору класичної естетики, видів мистецтва, наприклад, музики і поезії, створює підстави для появи таких понять, як “мелодійність віршу”, “поетичність музичного образу”, які філософи-постмодерністи назвали складками на полі мистецтва.

Проте такі складки мають не лише синестетичну природу формування нових видів мистецтва, а й складну комунікативну сутність, адже “людина ніколи не споглядає світ “на пряму” (безпосередньо), але завжди через Іншого. Здійснюючи вимушений маневр, ми фіксуємо наявність певних меж власного сприйняття, які зрештою долаються за допомогою того перцептуального потенціалу, яким володіє інший. Непізнана сторона світу усвідомлюється особистістю за допомогою Іншого, але у вигляді складки” [2, с. 57]. Наявність музичних закономірностей в поезії є музикальністю поезії, тобто музичність є результатом вивчення й усвідомлення поезії за посередництвом Іншого – або музики (це синестетичність мистецтва), або ж поета-синестетика (і це є комунікативністю мистецтва).

Отож, сучасне мистецтво є складним нелінійним, ризоморфним явищем, а види сучасного мистецтва постійно, нерівномірно, вільно перетинаються, об’єднуються, збагачуються, утворюючи складки поетичності, мелодійності, живописності, пластичності, графічності, ритмічності. Такі процеси ведуть до збільшення території традиційних видів мистецтва, а в подальшому і до “детериторизації мистецтва”, коли кожен елемент у складній, ризомній системі стає поліфункціональним, самостійним, самодостатнім і таким, який зможе вже сам утворювати нові, іноді непередбачувані складки.

Складчата поверхня мистецтва, характерна для епохи постмодерну, формується по принципу додатовості, доповнюваності та ускладнення, що демонструє розширення смислу, змішування різних смислів, збільшення свободи тлумачення, інтерпретації, інваріантності. Цей синергійний процес, своєю чергою, потребує трансдисциплінарних підходів до вивчення сучасної естетичної реальності.

Важливою характеристикою синестетичності сучасного мистецтва є особливий синестетичний досвід, який російські дослідники постмодернізму В. Бичков та Н. Маньковська називають віртуалістикою. Віртуальна реальність – специфічне чуттєве (візуально-аудіо-гаптично) сприйняття середовище, що створюється за допомогою електронних засобів комп’ютерної техніки і повністю реалізується в психіці реципієнта, який у цьому середовищі може виступати активною дійовою особою. На відміну від класичного мистецтва, віртуальні арт-світи не зображають життя, не вимагають споглядання, а вільно моделюють його. Ті сміливі завдання, які ставила перед собою естетика авангарду та модерну – висока активізація суб’єкта сприйняття мистецтва, його залученіть до процесу створення і розвитку мистецтва, повне злиття мистецтва та повсякденного життя, організація звичного життя за законами мистецтва, за допомогою віртуалістики сьогодні успішно вирішується. Проте важливою умовою надання віртуалістиці статусу феномену мистецтва є збереження реципієнтом свого власного Я, чітке відчуття дистанції між реальним Я і Я віртуальним.

Ще одним аспектом осмислення проблеми реального Я та ролі у цьому процесі віртуалістики є поширений сьогодні феномен ескапізму, коли особистість через постійне відчуття задоволеності досягненнями у віртуальній реальності намагається якомога довше у ній залишатися, втікаючи від реального світу. Механізми партіципації і закон реальності відчуттів дозволяють особистості відчути себе і героєм, і творцем віртуальної реальності, а технічні засоби, за допомогою яких створено той чи інший твір, посилюють ефект ідентифікації.

Віртуальна реальність як естетичний феномен, нові синестетичні види мистецтва віртуалістики, способи їх створення та можливості їх сприйняття – зовсім нові проблеми сучасної філософії та естетики. Головні аспекти цих проблем зосереджені навколо питання нової реальності, що відкривається

людині, й співвідношення цієї реальності з фізичною та метафізичною реальністю класичної філософії та естетики. Усі ці питання потребують не одного дослідження та пошуку нових гіпотез, теорій, створення певного категоріального апарату та його застосування і впровадження.

Література:

1. Бодріяр Жан Естетика ілюзій, естетика втрати ілюзій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sj.obliq.ru/article/198> (24.06.2012).
2. Делёз Ж. Гваттариф. Капіталізм и шизофрениа / Ж. Делёз. – М. : Логос, 2001. – 53 с.
3. Личковах В. Філософія сучасного мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: jgreenlamp.narod.ru/lich.htm (24.10.2012).
4. Stanley Trachtenberg, Ed. The Postmodern Moment. A Handbook of Contemporary Innovation in the Arts. – Westport-London, 1985.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри філософії Національного університету водного господарства та природокористування від 26 червня 2013 р., протокол № 12